

Храбан Т. Є.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов

Військового інституту телекомунікацій та інформатизації

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТНО-КОНФРОНТАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Анотація. У статті охарактеризовано психолінгвістичні особливості міжгрупових конфліктів у соціальних мережах між носіями різних культурних смислів і цінностей під час російсько-українського конфлікту. З'ясовано, що з метою розуміння причин і природи конфліктів у соціальних мережах міжгрупові конфлікти доцільно розглянути з позицій трьох складників: ситуаційного, когнітивного та мотиваційного. Доведено, що наслідком конфліктних ситуацій у соціальних мережах стає почуття ворожості між носіями різних культурних смислів і цінностей, що веде до конфронтації, а міжгрупові конфлікти сприяють ескалації політичної конфронтації.

Ключові слова: інтернет-меми, конфронтація, міжгрупові конфлікти, соціальні мережі.

Постановка проблеми. Інтенсивність контактів між представниками різних культур зросла завдяки Інтернету, який виступає як середовище для презентації культурних смислів і цінностей. Стирання в Інтернеті просторових, часових, культурних, національних кордонів зумовлює підвищення інтересу до чинників ефективності міжкультурної інтеракції, під час якої представники кожної культури «прагнуть під час контакту з іншою визначити в ній «своє» й інтерпретувати її переважно в ключі свого менталітету, таким способом «освоюючи» її власними ментальними засобами або, навпаки, відторгнути «чуже» (відповідно, не сприймаючи його, дискредитуючи, витісняючи або заміщаючи його «своїм»)» [1, с. 283]. Збройний конфлікт між Російською Федерацією та Україною як, «насамперед, боротьба двох систем цінностей (цивілізаційних ідей): євразійської (імперської), яку просуває РФ, та західноєвропейської (ліберальної, демократичної), на користь якої висловився український народ» [2], знайшов своє відображення в Інтернеті, де культурна конфронтація поглибилася до небаченої раніше міри. Специфічна мовна ситуація неприхованої конфронтації, яка зараз загострилася в соціальних мережах завдяки взаємодії соціального, політичного й психологічного чинників, потребує об'єктивної оцінки, яку мають надати науковці, обізнані, насамперед, у галузях психо- і соціолінгвістики. Ця оцінка має стати основою для формування таких гармонійних взаємин між користувачами соціальних мереж, що дадуть змогу не тільки відстоювати свою позицію зі спірного питання, але й виявити повагу до позиції опонента. Цивілізована конфронтація дасть можливість реалізувати парадигму *виграв – виграв* (*win – win*), а не *виграв – програв* (*win – lose*), що повинно бути покладено в схему сьогоденної моделі комунікації між представниками різних культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження конфліктно-конфронтаційних комунікативних факторів відбу-

валося на перетині провідних напрямів сучасної науки – культурології, дискурсології, інтернет-лінгвістики, когнітивістики, психології, соціології, що зумовило звернення до наукових праць В. Гулая (охарактеризовано конфліктно-конфронтаційні комунікативні стратегії й тактики міжетнічної інтеракції) [3], А. Корольової (визначено онтологічний статус конфронтації, спираючись на дані конфліктологічних і лінгвістичних розвідок, встановлено її категоріальні ознаки) [4], І. Фролової (обґрунтовано поняття *конфронтація* як різновид вербальної міжособистісної взаємодії) [5], М. Euwema, E. Giebels (окреслено ключові елементи конфлікту) [6] та інших учених.

Мета статті – охарактеризувати психолінгвістичні особливості міжгрупових конфліктів у соціальних мережах між носіями різних культурних смислів і цінностей під час російсько-українського конфлікту; описати конфліктно-конфронтаційний дискурс у соціальних мережах із позицій трьох складників: ситуаційного, когнітивного та мотиваційного.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження проводилося в соціальній мережі Facebook. Матеріалом дослідження послужили інтернет-меми, що були опубліковані на сторінках групи «Український мир», та коментарі до них. Продуктивний науковий опис і тлумачення внутрішніх глибинних смислів вербальних і візуальних компонентів інтернет-мемів, виявлення механізмів їх впливу на свідомість стало можливим тільки спираючись на психолінгвістичні і психосемантичні теорії знака, які дали змогу розкрити глибинні смисли, що транслиються кожним із компонентів, експлікувати навіяні складниками інтернет-мема асоціації. Для досягнення поставленої мети вважаємо виправданим використання таких психолінгвістичних методів дослідження, як дискурс-аналіз, метод контекстуального та інтуїтивно-логічного інтерпретаційного аналізу, контент-аналіз.

Виклад основного матеріалу. Представники різних культур використовують різні моделі сприйняття соціальної дійсності, а сукупність життєвих установок, орієнтирів, моральних ідеалів, культурних традицій служать основою для зразка поведінки людини в суспільстві. Неузгодженість переконань, зіткнення різних ціннісних орієнтацій призводять до виникнення конфлікту. Конфлікт належить до критичної життєвої ситуації, яка емоційно сприймається й утворює в сприйнятті людини складну психологічну проблему, що вимагає вирішення. На думку Н. Гришиної, конфлікт – це «поширена риса соціальних систем, він неминучий і невідворотний, а тому має розглядатися як природний фрагмент людського життя й прийнятий як одна з форм нормальної людської взаємодії» [7, с. 218]. У статті йдеться про міжгрупові конфлікти в соціальних мережах між

носіями різних культурних смислів і цінностей. Міжгрупові конфлікти розглядаються як взаємодія в груповому вимірі, коли учасники спілкування сприймають один одного і себе як членів різних груп. З метою розуміння причин і природи конфліктів у соціальних мережах міжгрупові конфлікти доцільно розглянути з позицій трьох складників: ситуаційного, когнітивного та мотиваційного. Для ситуаційного складника характерний «пошук детермінант психологічних явищ у ситуації, контексті, особливості зовнішніх чинників» [7, с. 122]. Українсько-російський конфлікт є об'єктивно існуючою суперечністю, але «виникнення конфліктної ситуації не є простим наслідком виникаючих протиріч, а являє собою такий процес: зовнішня ситуація => визначення ситуації => конфліктна ситуація» [7, с. 202]. Оцінюючи події, що стосуються українсько-російських відносин, користувачі соціальних мереж самі «конструюють» конфлікт, приписуючи ситуації відповідне значення: «Ну, тоді понятен твій фанатизм і самовнушення. Приезжай в Крым, тут ты увидишь русский мир, а на Донбассе ты видел войну – тупую, безмозглую, гражданскую войну». – «Русская армия в Сирии за год страну освободила. Неужели ты веришь, что на Донбассе Украина выстояла бы против настоящих войск... если так, то два тебе по военному делу». – «Тупой ты, тупо там воюют шахтеры, и ты в этот бред веришь? Не будь идиотом, ваша Расея – это горе людям, которое оно приносит вашим русским миром, а плюс до того ворует и вывозит к себе». – «А военный, который все меряет в деньгах и мнит всех продажными, заслуживает только презрения... ты – не воин, ты – просто наемник». У наведеному фрагменті користувачі соціальних мереж інтерпретують зовнішню ситуацію як конфліктну і починають вести себе за правилами конфліктної інтеракції. При цьому відбувається відоме в психології явище переносу, коли суб'єкт свідомо або несвідомо заміщає одну зі сторін конфлікту іншим об'єктом (*ваш русский мир*), а когнітивна оцінка замінюється спонтанною емоційною оцінкою особистості співрозмовника (*идиот, ворует, мнит, заслуживает презрения*). Отже, якщо зовнішня ситуація «вже визначена як конфліктна, то подальше уявлення про неї буде формуватися з урахуванням цього визначення, підлашуватися під нього» [7, с. 202] (рис. 1).

Когнітивний складник є обов'язковою умовою виникнення конфліктів [6]. Наявні в суб'єкта індивідуальні когнітивні

репрезентації ситуацій різного типу визначають напрям розгортання конфлікту. На нашу думку, когнітивний складник сьогочасного конфлікту в соціальних мережах характеризується зіткненням у свідомості носіїв культурних смислів і цінностей України несумісних уявлень, що демонструють такі вербальні складники інтернет-мемів: «*Как сказать россиянину «друг» и обняться по-братски при встрече, если нет у солдата рук – оторвало по самые плечи? Этот «друг» в нас кидал гранаты и разжег в Украине костер. Не хочу я такого «брата», не хочу я таких «сестер»; Над Донбассом – кромеиный ад, все смешалось – молитвы, проклятья. Кровью залиты дворик и сад – то «гостят» у нас русские «братья»*». Ці фрагменти демонструють, що виникає колізія двох уявлень – «він – мій друг» і «друзі так не вчиняють», людина відчуває дискомфорт через неузгодженість своєї внутрішньої системи уявлень, переконань, цінностей. Володіння психологічно суперечливими знаннями веде до когнітивного дисонансу. Н. Гришина стверджує, що «чим сильніший дисонанс, який визначається значимістю його складників для людини, тим більше він буде прагнути до ослаблення цього дисонансу або його усунення» [7, с. 103]. Зменшення когнітивного дисонансу можливе через зміну одного із суперечливих уявлень так, щоб вони відповідали один одному. Це пояснює появу в Інтернеті великої кількості інтернет-мемів, які створюють тематичні групи «Чужі – агресори», «Чужі – варвари», «Чужі – алогічні», завдяки яким суб'єкт може переглянути своє ставлення до іншого, припустивши, що він ніколи не був людиною із спільними поглядами, переконаннями, на яку можна в усьому поклатися (рис. 2).

Серед носіїв культурних смислів і цінностей Росії когнітивний дисонанс стосується таких ментальних процесів, як виправдання своїх дій (у разі, коли суб'єкт усвідомлює, що дія у розрізі зі своїми принципами) або аргументація вибору (прийняття рішення всупереч логіці). Беручи до уваги, що тривалий час у Росії популяризувалася думка про спільне коріння, культуру і релігію двох народів, зміни у внутрішній системі уявлень відбуваються нелегко, оскільки супроводжуються емоційними переживаннями, які можуть бути болючими. Оскільки «подолання когнітивного дисонансу відбувається як складна психологічна проблема, яка зачіпає значущі для людини уявлення, переконання, цінності і тому робить її рішення важким» [7, с. 103], інтеракція в соціальних мережах між носіями різ-

Рис. 1. Відображення ситуаційного складника конфлікту

Рис. 2. Відображення когнітивного складника конфлікту в українських інтернет-мемах

Рис. 3. Відображення когнітивного складника конфлікту в російських інтернет-мемах

Рис. 4. Відображення мотиваційного складника конфлікту в інтернет-мемах

них культурних смислів і цінностей стала набувати характеру конфлікту, що знайшло своє відображення в російських інтернет-мемах (рис. 3).

Мотиваційний складник сучасних міжгрупових конфліктів у соціальних мережах між носіями різних культурних смислів і цінностей є, на наш погляд, закономірним наслідком ситуаційного й когнітивного складників: поширення своїх культурних, політичних, економічних цінностей, що породжує поглиблення тенденції до культурної диференціації, пошуку і захисту власної ідентичності. О. Проханов зазначає, що «меметичний контекст стає квазіідеологією на кожен поточний момент, що позбавляє сучасну соціальну систему від необхідності в розробленні та впровадженні базової, фундаментальної ідеології» [8]. Для носіїв культурних смислів і цінностей України інтернет-меми стають певним способом мовлення, міркування, самоствердження, дають змогу створювати колективну ідентичність, мобілізувати людей на захист цілісності та єдності держави. Базовою засадою консолідації носіїв культурних смислів і цінностей України варто вважати «лінії культурної спорідненості, втілені у самотніх міфах, спогадах, символах і вартостях, збережених цією спільнотою», тобто «колективна ідентичність формується як суперечлива єдність почувань, вірувань, спільної пам'яті та уявлень різних поколінь населення» [9, с. 133]. Базовою засадою консолідації носіїв культурних смислів і цінностей Росії виступає президент, що було відразу помічено користувачами соціальних мереж у конфліктному дискурсі інтернет-мемів («как крысы слиняли под крылышко царя; удрал до своего хозяина; ... какой могуч ты и нетленный, наш Князь, наш Дьявол, наш Вампир») (рис. 4).

Наслідком конфліктних ситуацій у соціальних мережах стає конфронтація – «жорстке протистояння сторін один одному, коли жодна з них не приймає позицію іншого. Небезпека конфронтації в тому, що партнери можуть перейти на особисті образи, коли всі розумні докази виявляються вичерпаними» [10, с. 227]: «Армянскому радио задали вопрос: «Кто лучший фермер в мире?» – «В. В. Путин!» – «Почему?» – «У него около 140 миллионов баранов и самый большой свиновод в мире!»; «Как говорил выдающийся украинский котловодец Полтарак-Дебальцевский: «Мы героически бежали, а они трусливо наступали».

Отже, такі фактори сприяють загостренню міжгрупових конфліктів у соціальних мережах, переростанню їх у стадію конфронтації: велика емоційна залученість учасників конфлікту, коли сильні емоційні переживання перешкоджають правильному розумінню інформації; висока згуртованість груп, що беруть участь у конфлікті, завдяки процесу національної консолідації, який зараз активно відбувається в Інтернеті; можливість здійснення необмеженого обміну інформацією між різними суб'єктами комунікації; усвідомлення учасниками груп, що конфлікт вийшов за межі їхніх індивідуальних цілей та інтересів. Конфронтація негативно впливає на емоційний стан людини і призводить до ворожості, яка визначається як «комплексна афективно-когнітивна риса, або орієнтація особистості, що відповідає розумінню почуття як емоційної установки» [10, с. 254]. Почуття ворожості проявляється в агресивному стані, тобто в емоціях злості (гніву), відрази і презирства з властивими їм переживаннями й експресією, які можуть призводити до агресивної поведінки (наступальності, непоступливості, безкомпромісності, мстивості, нетерпимості до думки інших) [10, с. 254]. Небезпека нинішнього стану міжгрупових конфліктів у соціальних мережах полягає в тому, що вони сприяють політичній конфронтації, коли протистояння відбувається не лише на рівні індивідів і на рівні соціальних груп, але й на рівні країн. Це доводять інтернет-меми, в яких відбувається відкрите протиставлення політичних інтересів і принципів однієї держави іншій, відкрите вороже ставлення до демонстрації готовності застосувати заходи політичного, економічного і військового тиску: «А у нас тепер Безгаз! А у вас? А у нас Холодомор; Вы в курсе, что на земле есть две искусственные нации? Американец и украинец. Один исключительный, другой уникальный. Оба живут на чужих землях. Первый – на отобранных, второй – на подаренных. Они, по сути, квартиранты, и не имеют понятия, что такое Родина».

Висновки. З метою розуміння причин і природи конфліктів у соціальних мережах міжгрупові конфлікти доцільно розглянути з позицій трьох складників: ситуаційного, когнітивного та мотиваційного. Аналіз конфліктно-конфронтаційних комунікативних факторів довів, що наслідком конфліктних ситуацій у соціальних мережах стає почуття ворожості між носіями різних культурних смислів і цінностей, що веде до конфронтації.

Небезпека нинішнього стану міжгрупових конфліктів у соціальних мережах полягає в тому, що вони сприяють ескалації політичної конфронтації, тобто протистояння відбувається вже на рівні країн.

Подальшу перспективу наукових досліджень убачаємо в дослідженні таких характеристик конфлікту, як сприйняття партнера із ситуації, характер взаємодії та засоби впливу на нього.

Література:

1. Кондаков И.В. Цивилизационная идентичность России. Вопросы социальной теории. 2010. Т. IV. С. 282–304.
2. Марутян Р.Р. Меметична зброя як інструмент смислової війни РФ проти України. URL: <http://matrix-info.com/2017/05/15/memetychna-zbroya-yak-instrument-smyslovoyi-vijny-rf-protu-ukrayiny> (дата звернення 11.06.2018).
3. Гулай В.В. Визначення конфліктно-конфронтаційних комунікативних стратегій й тактик міжнетичної інтеракції. «Інформація, комунікація, суспільство 2014»: матер. 3-ої Міжнар. наук. конф. ІКС-2014 (21–24 травня 2014 р., м. Львів). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 150–151.
4. Корольова А.В. Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуаціях конфлікту. *Studia Linguistica*. 2008. Вип. 1. С. 48–53.
5. Фролова І.С. Конфронтація як різновид міжособистісної взаємодії. *Вісник ХНУ: Дискурсологія: семантика і прагматика*. 2010. № 928. С. 68–74.
6. Euwema M., & Giebels E. *Conflictmanagement en mediation*. Noordhoff Uitgevers, 2017. 232 с. URL: <https://www.noordhoffuitgevers.nl/.../conflictmanagement-e...> (дата звернення 21.11.2018).
7. Гришина Н.В. *Психология конфликта*. 2-е изд. СПб.: «Питер», 2008. 544 с.
8. Нагорный А.А., Проханов А.А., Ивашов Л.Г., Калашников М.В., Делягин М.Г., Глазьев С.Ю. *Холодная война 2.0. Стратегия русской победы*. Москва: «Книжный мир», 2015. 384 с. URL: <https://www.noordhoffuitgevers.nl/.../conflictmanagement-e...> (дата звернення 21.11.2018).
9. Степико М.Т. *Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія*. К.: «НІСД», 2011. 336 с.
10. Ильин Е.П. *Психология общения и межличностных отношений*. СПб.: «Питер», 2009. 576 с.

Храбан Т. Е. Психолінгвістическі аспекти конфліктно-конфронтаційного дискурсу в соціальних мережах в час російсько-українського конфлікту

Анотація. В статті охарактеризовані психолінгвістическі особливості міжгрупових конфліктів в соціальних мережах між носителями різних культурних смислів і цінностей в час російсько-українського конфлікту. Установлено, що з метою розуміння причин і природи конфліктів в соціальних мережах міжгрупові конфлікти цілеспрямовано розглянути з позицій трьох складових: ситуаційної, когнітивної і мотиваційної. Доказано, що слідством конфліктних ситуацій в соціальних мережах становиться почуття ворожобності між носителями різних культурних смислів і цінностей, що веде до конфронтації, а міжгрупові конфлікти сприяють ескалації політичної конфронтації.

Ключевые слова: інтернет-мемі, конфронтація, міжгрупові конфлікти, соціальні мережі.

Khraban T. Psycholinguistic aspect of the conflict-confrontational discourse in social networks during the Russia-Ukraine conflict

Summary. The article deals with the psycholinguistic specificity of intergroup conflicts in social networks between bearers of different cultural meanings and values during the Russia Ukraine conflict. In order to understand the causes and nature of conflicts in social networks intergroup conflicts should be considered from the standpoint of three components: situational, cognitive, and motivational. It has been proved that confrontation negatively affects the person's emotional state and leads to hostility between representatives of different cultures. The danger of the current state of intergroup conflicts in social networks is aggravating them into political confrontation.

Key words: Internet memes, confrontation, intergroup conflicts, social networks.